

Użański Park Narodowy

Wciśnięty w kąt między Polską a Słowacją, na powierzchni niemal 40 tys. ha, funkcjonuje na Ukrainie od 1999 r. Użański Park Narodowy. Obejmuje fragment Karpat Wschodnich, położony na wododziale Morza Bałtyckiego i Morza Czarnego. W przeważającej części pokryty jest lasami (70%). Tego terenu dotyczy wydana w 2007 r. monografia pt. „Użański Park Narodowy. Polifunkcjonalne znaczenie”.

Redaktorem publikacji jest prof. Stefan Stojko, jeden z najbardziej znanych przyrodników na Ukrainie. Prócz niego zespół autorski stanowi 11 osób różnych specjalności: zoologowie, botanicy, specjaliści od turystyki i ochrony dziedzictwa kulturowego. Publikacja została dedykowana dwóm wielkim naukowcom-przyrodnikom: prof. Petro Pogrebniakowi, ukraińskiemu ekologowi-leśnikowi, znanemu na Ukrainie obrońcy dzikiej przyrody (szczególnie przyrody Zakarpacia) oraz prof. Alojzemu Zlatnikowi, czechosłowackiemu botanikowi, który już w latach 30. zajmował się badaniem ekosystemów praleśnych na Zakarpaciu i jako pierwszy proponował stworzenie dla nich form ochrony.

Książka składa się z 14 rozdziałów oraz przedmowy i zakończenia. Bardzo oryginalny jest rozdział pierwszy, w którym prof. S. Stojko opisuje ochronę przyrody jako naukę interdyscyplinarną. Wychodząc z różnych koncepcji ochrony przyrody, prezentowanych przez uczone rosyjskich, ukraińskich, niemieckich, czeskich, angielskich i polskich, dochodzi do sformułowania pojęcia geosozologii. Ją z kolei dzieli na poszczególne dziedziny niższego rzędu oraz wyznacza im zadania i środki, metody badawcze itp. Rozdział drugi również ma naturę ogólną. Jego autor i redaktor publikacji dokonuje analizy idei parków narodowych oraz ich roli w ochronie przyrody, a także koncepcji i zadań rezerwatów biosfery. Bowiem od 1999 r. Użański PN wchodzi w skład Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie”, obiektu położonego na terenie Ukrainy, Polski i Słowacji. Jest to drugi w świecie, a pierwszy w Europie trójpaństwowy rezerwat biosfery.

Kolejne rozdziały dotyczą już stricte Użańskiego Parku Narodowego. W rozdziale trzecim opisano historię tworzenia obszarów chronionych na Zakarpaciu, począwszy od lat 1910-13, kiedy to leśnicy wzięli pod ochronę pierwsze skrawki zakarpaccich pralaszów, poprzez rezerwaty praleśne A. Zlatnika w latach 30., aż do utworzenia w końcu XX w. Użańskiego PN. Opisane zostały uwarunkowania fizyczno-geograficzne Parku: geomorfologia, geologia, pokrywa glebowa oraz charakterystyka krajobrazów naturalnych. Wskazano również podstawy dla ich ochrony.

Fot. Paweł Klimek

W kolejnym rozdziale przedstawiono zagadnienia związane z ochroną różnorodności florystycznej parku. Na jego terenie bytuje ponad 42% występujących na Ukrainie roślin naczyniowych. Zamieszczono spis gatunków proponowanych do wpisania na Czerwoną Listę gatunków rzadkich i zagrożonych. Zaprezentowana została również charakterystyka gatunków egzotycznych, sztucznie wprowadzonych na teren Parku. Dominującą formacją roślinną na terenie parku są buczyny, przy czym na wschodzie, a zwłaszcza na północy Parku, rosną dość duże płaty starodrzewów bukowych (powyżej 100 lat), na uwagę zasługują również starodrzewy jodły w centralnej i północnej części parku. Osobny obszerny rozdział poświęcono ekologicznym zasadom zrównoważonego leśnictwa – ilustrują go archiwalne zdjęcia np. wypału drewna na węgiel drzewny.

Fauna Parku reprezentowana jest m.in. przez liczne gatunki ssaków, w tym wilka i niedźwiedzia, zaś z Polski z Bieszczadzkiego PN przychodzą tutaj żubry. Na terenie Parku znajduje się 20 zakazników, rezerwatów oraz pomników przyrody, w tym 400-letni dąb we wsi Stuznica, uważany za najstarsze drzewo Karpat. W celu sprawnego zarządzania Parkiem, ochroną przyrody w nim oraz obsługą ruchu turystycznego, a także w ramach funkcjonowania parku w strukturze MRB Karpaty Wschodnie, został on podzielony na trzy strefy: ściśle chronioną (A), buforową (B) i tranzytową (C). Każda z nich ma inną powierzchnię i w każdej obowiązują inne rygory ochronne.

Fot. Ryszard Kulik

Cały rozdział jedenasty poświęcono ochronie różnorodności i specyfiki kulturowej Użańskiego PN. A teren to ciekawy, bo tutaj właśnie przebiegała granica terytoriów zamieszkałych przez Łemków i Bojków. Na obszarze Parku zachowały się pamiątki kultury materialnej (w tym obiekty sakralne) obu tych zbiorowości. Autorzy proponują utworzenie etnorezerwatu.

Analizę zasobów i potencjału turystycznego opisano w rozdziale dwunastym. Na obszarze Użańskiego PN funkcjonuje osiem ścieżek turystyczno-poznawczych oraz liczne szlaki piesze (turystyczne, historyczne, ekologiczne, i inne). Przedostatni rozdział poświęcono prezentacji pomysłu monitorowania ekosystemów parku, natomiast ostatni dotyczy wielofunkcyjnej roli ekosystemów ściśle chronionych w Parku. Mają one bowiem znaczenie dla nauki, dla dydaktyki, znaczenie ekonomiczne i dla zachowania różnorodności biologicznej świata żywego.

Na podkreślenie zasługuje staranna szata graficzna publikacji. Poza tym tekst uzupełniany jest przez liczne fotografie rzadkich gatunków roślin, krajobrazów oraz pięknych drewnianych cerkwi pogranicza łemkowsko-bojkowskiego. Niektóre ze świątyń pochodzą z końca XVII i początku XVIII wieku. Prócz tego książka zawiera liczne kolorowe i rzetelnie opracowane mapy: budowę geologiczną, zbiorowisk roślinnych, rozmieszczenia rzadkich ssaków, lokalizacji obiektów kultury materialnej itp. Osobną część, zawierającą prawie 30 map, stanowi kartograficzne zobrazowanie rozmieszczenia gatunków flory naczyniowej. Spis literatury wykorzystanej w opracowaniu zawiera pozycje w dziewięciu językach: ukraińskim, rosyjskim, polskim, niemieckim, angielskim, węgierskim, rumuńskim, czeskim i słowackim. Sama książka napisana jest w języku ukraińskim, i tylko wstęp, zakończenie oraz biogram redaktora publikacji przetłumaczono również na angielski.

Monografia ukazała się dzięki wsparciu Fundacji „Ochrona Bioróżnorodności Karpat Wschodnich”, państwowej służby ochrony środowiska obwodu zakarpackiego, dyrekcji Użańskiego Parku Narodowego oraz społecznej organizacji ekologicznej „Regionalna agencja rozwoju zrównoważonego”. Książka bez wątpienia stanowi cenną pozycję w bibliotece każdego miłośnika przyrody Ukrainy, a szczególnie Karpat Wschodnich.

Krzysztof Wojciechowski

Użański Park Narodowy. Polifunkcjonalne znaczenie, pod red. S. Stojko, Program UNESCO „Człowiek i Biosfera”, „Merkator”, Lwów 2007.